
CAMPANII MILITARE BIZANTINE LA NORD DE DUNĂRE ÎN TIMPUL COMNENILOR

Vasile Mărculeț

Epoca dinastiei Comnenilor (1081-1185) reprezintă ultimul moment de apogeu al Imperiului Bizantin. Pentru ultima oară în istoria statului basileilor, Dunărea, respectiv sectorul cursului său inferior, devenea hotarul său nordic. În acest context, în secolul al XII-lea asistăm la o intensificare a legăturilor Imperiului Bizantin cu spațiul românesc, inclusiv, în anumite momente, la o prezență militară bizantină la nord de Dunăre. În cursul întregului secol al XII-lea principalii adversari ai Bizanțului la Dunăre au fost cumanii și Regatul Ungariei. Ca urmare, împotriva lor s-au îndreptat cu precădere acțiunile militare ale Imperiului Bizantin în această epocă.

Spațiul românesc și politica dunăreană a împăraților Comneni. Domnia împăratului Alexios I Comnenos (1081-1118) deschidea o nouă etapă în istoria Imperiului Bizantin, punând capăt lungii perioade de crize care măcinase statul romeilor după 1025. Talentat militar și abil diplomat, Alexios I reușea la capătul unor intense eforturi militare și diplomatice să înlăture pericolul normand care amenința Constantinopolul (1081-1085), să elimine prezența pecenegilor în Peninsula Balcanică (1086/1087-1091) și să anihileze atacurile cumaniilor, stabiliți la nord de Dunăre în a doua jumătate a secolului al XI-lea substituindu-se puterii pecenegilor după nimicirea acestora în 1091. Pe fondul acestor succese, basileul restabilea autoritatea imperiului asupra teritoriilor dintre Munții Balcani și Dunăre, care aparținuseră fostei theme Paristrion-Paradunavon, pierdute de Bizanț după revolta *orașelor paristriene* din 1072-1073¹.

Realitățile politico-teritoriale instaurate în urma succesorilor lui Alexios I la Dunărea de Jos își află confirmarea în cuvântarea marelui heteriarh Manuel Straboromanos, rostită în fața împăratului în 1103 în care demnitarul bizantin subliniază faptul că „*acea parte a Europei care era bântuită de război, ne-ai pacificat-o iar din aceea care ne fusese răpită nu puțin ne-ai readus înapoi și [anume] teritoriul care se întinde și se cuprinde între Haemus și Istros, din sus de la munții getici, până la Pontus Euxinos*”².

Recucerirea bizantină este confirmată și de Anna Comnena care relatează că în anul 1114,

1 Pentru revolta orașelor paristriene, vezi: Ioannis Scylitzae curopalatae, *Excerpta ex breviario historico excipientia ubi Cedrenus desinit*, în Georgius Cedrenus, Ioannis Scylitzae ope ab Immanuele Bekkero suppletus et emendatus, t. II, Bonnae, 1839, p. 719; Michaelis Attalioetae, *Historia*, opus a Wladimiro Bruneto de Presle, Institutu Gallici Socio, inventum descriptum correctum, recognovit Immanuel Bekkerus, Bonnae, 1853; Ioannis Zonarae, *Epitome historiarum*, cum Caroli Ducangii suisque annotationibus, edidit Ludovicus Dindorfius, vol. IV, Lipsiae, p. 223.

2 M. Straboromanos, *Cuvântare către împăratul Alexios Comnenos*, în *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. II, București, 1975, p. 172-173.

în perspectiva confruntării cu cumanii, Alexios I și-a dispus trupele „între Philippopolis, locul numit Petritzos, Triaditza și thema Nissos și până la Branitzova, în Paristrion”³.

Restabilirea hotarului nordic al Imperiului Bizantin pe întregul sector al cursului inferior al Dunării la sfârșitul secolului al XI-lea de către împăratul Alexios I a sporit importanța geopolitică și strategică a teritoriilor de pe malul stâng al Dunării de Jos, controlate de cumanii de neam turanic, pentru care bogățiile imperiului reprezentau o atracție permanentă. Presiunile exercitate de turanici asupra hotarului dunărean au transformat Dunărea „mai mult într-un front de luptă” decât într-o frontieră propriu-zisă⁴.

În contextul prezentat, controlarea militară a regiunilor de pe malul stâng al Dunării inferioare căpăta o importanță vitală pentru siguranța provinciilor nord-balcanice ale Imperiului Bizantin. În consecință, politica bizantină la Dunărea de Jos secolul al XII-lea este marcată de acțiunile politico-militare ale autorităților de la Constantinopol circumscrise atingerii acestui obiectiv. Inițiată de Alexios I la începutul secolului al XII-lea, politica ofensivă a Bizanțului la nord de Dunăre înregistra maxima sa amploare în deceniile 5-7 ale aceluiași secol, în timpul împăratului Manuel I Comnenos (1142-1180), când controlul militar al imperiului asupra regiunilor Munteniei și sudului Moldovei actuale devenea unul efectiv.

Campania anticumană din 1114 – debutul politicii militare ofensive bizantine la nord de Dunăre. Pe acest fond, de la începutul secolului al XII-lea, asistăm la un puternic reviriment politic și militar al Imperiului Bizantin, care va redeveni principala putere a spațiului sud-est european și micro-asiatic. Rezultatul indiscutabil al acestui reviriment politico-militar al Bizanțului s-a materializat în modificarea raportului de forțe la Dunărea de Jos în favoarea imperiului, fapt ce i-a permis basileului să adopte o politică de forță față de violenții săi vecini, cumanii, stabiliți de la mijlocul secolului al XI-lea la nord de Dunăre. Ca urmare, în ultimii ani de domnie ai lui Alexios I asistăm la inițierea unei politici ofensive a Bizanțului la Dunărea de Jos.

Prima acțiune de acest fel s-a consumat în toamna anului 1114. Ea își află prezentarea în lucrarea *Alexiada* a principesei bizantine Anna Comnena. Conform relatării acesteia, „încă nu trecuse un an când împăratul, auzind vestea că cumanii trecuseră iarăși Istrosul, părăsea Cetatea Cetăților (Constantinopolul, n.n.) la începutul celei de-a opta indictiuni, la sfârșitul toamnei, în luna noiembrie și adunându-și trupele le împărțea între Philippopolis (Plovdiv, n.n.), locul numit Petritzos (Bačkova sau Petric,

3 Ana Comnena, *Alexiada*, ed. Maria Marinescu și N.Ș. Tanașoca, București, 1977, XIV, VIII, 1 (în continuare: Comnena).

4 D. Obolensky, *The Principles and Methods of Byzantine Diplomacy*, în Actes du XIIe Congrès International des Etudes Byzantines. Ochride 10-16 septembre 1961, tome I, Beograd, 1963, p. 50.

n.n.), *Triaditza* (Sofia, n.n.) și *thema Nissos* (Niș, n.n.) și până la *Buranitzova* (Braničevo, n.n.), în *Paristrion*, [...], iar el s-a oprit la *Philippopolis*”, așteptând atacul cumanilor⁵.

Spre deosebire de Anna Comnena, cronicarul Ioannes Zonaras datează incursiunea cumană în Imperiul Bizantin în primăvara anului 1114. El susține, de altfel, că împăratul s-a stabilit la *Philippopolis* încă din cursul anului 1113, lăsând indirect să se înțeleagă faptul că era la curent cu preconizatul atac cuman⁶.

În această fază a campaniei, împăratul, stabilit la *Philippopolis*, s-a preocupat, atât de luarea unor măsuri administrative, cât și militare. În plan administrativ, el a acordat o atenție deosebită problemelor religioase și, „*pentru că cumanii încă nu sosiseră, a făcut pe lângă expediție un lucru mai însemnat: i-a întors pe manicheeni – deosebit de numeroși în această metropolă a Thraciei – de la credința lor amară, insuflându-le dogma dulcii salvări*”⁷. În plan militar, relatează în continuare Anna Comnena, împăratul a ordonat trupelor sale „*să se îngrijească bine de caii lor pentru ca aceștia să fie destul de puternici ca să-și poarte călăreții la vremea luptei*”⁸.

Evenimentele legate de incursiunea cumanilor în imperiu și de riposta bizantină sunt succint rezumate de Anna Comnena în opera sa. Cunoaștem din relatarea prințesei bizantine că atacul așteptat al barbarilor la sud de Dunăre a determinat însă imediat riposta împăratului. În timp ce acesta se afla încă la *Philippopolis*, relatează aceasta, „*a venit un sol de la Istros anunțând traversarea cumanilor. Împăratul, fără să mai piardă o clipă, a alergat la Istros cu soldații pe care îi avea lângă el; a ajuns la Vidin și, negăsindu-i pe barbari (căci aceștia aflaseră de apropierea împăratului și se grăbiseră să treacă de cealaltă parte), a luat imediat o unitate de soldați viteji, pe care a trimis-o în urmărirea barbarilor. Îndată soldații au traversat Istrosul și au pornit pe urmele dușmanului. După un drum de trei zile și trei nopți, văzând că cumanii trecuseră un afluent al fluviului din acel ținut cu plutele pe care le aveau cu ei, s-au întors la împărat, fără să fi făcut nimic. Împăratul a fost nemulțumit că barbarii nu fuseseră ajunși de trupele sale; totuși socotind ca un fel de victorie faptul de a-i fi alungat la auzul numelui său și de a fi adus la credința noastră atâtia oameni din secta ereziei manicheenilor; astfel că a înălțat un dublu trofeu, unul asupra barbarilor cu ajutorul armelor, altul asupra ereticilor prin vorbe pline de credință. Astfel s-a întors din nou la *Philippopolis* și după o scurtă odihnă și-a reluat treburile*”⁹.

5 *Ibidem*, XIV, VIII, 1-9.

6 Ioannis Zonarae, *Epitome historiarum*, cum Caroli Ducangii suaque annotationibus, edidit Ludovicus Dindorfius, vol. IV, Lipsiae, 1871, XVIII, 26

7 Comnena, XIV, VIII, 9.

8 *Ibidem*, XIV, VIII, 1.

9 *Ibidem*, XIV, IX, 1-2.

În istoriografia românească, dezbaterea s-a axat îndeosebi pe localizarea ariei geografice în care au acționat trupele bizantine la nord de Dunăre și pe identificarea râului la care face referire Anna Comnena. Specialiștii care au abordat aceste aspecte au localizat zona în care au acționat trupele bizantine din sud-vestul Olteniei, până în Muntenia. În funcție de localizarea propusă au identificat și râul în cauză. Astfel, Alexandru Philippide propune râul Olt¹⁰; I. Conea și I. Donat propun râul Jiu¹¹, propunere pe care P. Diaconu o consideră ca fiind cea mai verosimilă¹²; K. Horedt, care susține că trupele bizantine au înaintat în urmărirea cumanilor până la „circa 100-150 km” în adâncimea teritoriului controlat de cumani, propune, după caz, Ialomița, Buzăul sau Oltul¹³.

În ceea ce ne privește, considerăm că informațiile transmise de autoarea bizantină ne permit o serie de constatări certe pe care le vom expune în continuare. Atacul cumanilor în Imperiul Bizantin s-a produs în sectorul vestic al cursului inferior al Dunării, barbarii debușând la sud de fluviu, cel mai probabil pe la Vadul Cumanilor-Vidin. Faptul că împăratul a avut imediat la dispoziție trupe pregătite pentru a fi trimise la nord de Dunăre în urmărirea cumanilor, unde acestea au acționat trei zile și trei nopți, ne permite concluzia că acțiunea nu a fost una încropită ad-hoc și una premeditată. În opinia noastră trupele bizantine trimise în urmărirea cumanilor au înaintat în adâncimea teritoriului controlat de adversari maximum 75-100 km, cu o medie de circa 25-35 km pe zi. Fără îndoială, ritmul de înaintare a trebuit să țină seama de condițiile concrete în care se desfășura urmărirea, trupele imperiale, spre deosebire de adversarii lor, fiind cu certitudine obligate să ia permanent măsuri de asigurare a siguranței deplasării, motiv pentru care ele nu au reușit să țină pasul cu inamicul urmărit, fiind, de altfel, silite ca la finalul perioadei menționate să abandoneze urmărirea. O înaintare mai mare în adâncimea teritoriului inamic ar fi condus la pierderea contactului cu restul armatei imperiale ceea ce ar fi putut expune trupele trimise în urmărire unor lovituri primite din partea adversarului, fără posibilitatea de a primi ajutor. Replierea cumanilor la nord de Dunăre în fața contraofensivei bizantine s-a făcut pe direcția Vidin-Vadul Cumanilor, urmată și de forțele bizantine trimise în urmărirea lor. Pe baza acestor constatări, considerăm că forțele bizantine au acționat undeva în zona actuală a Calafatului. Plecând de la această constatare, regiunea în care au acționat forțele bizantine trebuie căutată într-o zonă riverană Dunării din sud-vestul Olteniei.

10 Al. Philippide, *Originea românilor*, vol. II, Iași 1927, p. 352.

11 I. Conea, I. Donat, *Contributions à l'étude de la toponymie pechénègue-comane de la plaine roumaine du Bas-Danube*, în Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VIe Congrès International des Sciences Onomastiques à Munich 24-28 août 1958, Bucarest, 1958, p. 154.

12 P. Diaconu, *Les Coumans au Bas-Danube aux XIe et XIIe siècles*, București, 1978, p. 59, n. 260.

13 K. Horedt, *Blökumanaland și blakumen*, în *Arheologia Moldovei*, VI, 1969, p. 180-181.

Ca urmare, propunem localizarea ei: a) fie în estul actualei Câmpii a Blahniței, situație în care râul amintit de principesa bizantină ar putea fi identificat cu Drincea sau chiar cu Blahnița; b) fie, cel mai probabil, în sudul actualei Câmpii a Băileștilor, o regiune mlăștinoasă în epoca respectivă, caz în care râul menționat ar putea fi Sărăcea, care se varsă în lacul omonim, fie Desnățuiul, care se varsă în lacul Bistreț.

Deși fără un succes extraordinar în acest moment, împăratul Alexios I inaugura totuși, prin această acțiune militară, politica ofensivă a Imperiului Bizantin la nord de Dunăre. Noua politică bizantină promovată de Alexios I în raporturile cu populațiile nord-dunărene dominante, de origine turanică, va înregistra, după o perioadă de stagnare, punctul culminant în a doua jumătate a secolului al XII-lea, sub nepotul lui Alexios I, împăratul Manuel I Comnenos.

Riposta fermă a împăratului Alexios I a asigurat Imperiului Bizantin câțiva ani de liniște la frontiera dunăreană din partea cumanilor. Intervenția bizantină împotriva cumanilor confirma, odată în plus, „*rigoarea cu care Bizanțul supraveghea axul dunărean*”¹⁴. Ca urmare, pentru ultimii ani de domnie a întemeietorului dinastiei Comnenilor nu avem știri că s-ar mai fi produs vreo incursiune a cumanilor în imperiu.

Campania anticumană din 1148 – instaurarea controlului militar bizantin în regiunile extracarpatice. La mijlocul secolului al XII-lea (1148), sursele bizantine înregistrează o nouă confruntare de amploare între Imperiul Bizantin și cumani. Desfășurarea evenimentelor militare, consumate în mare parte în regiunile de pe malul stâng al Dunării reprezintă, totodată, o nouă confirmare a politicii ofensive bizantine la nord de fluviu.

În anul 1148, relatează cronicarul bizantin contemporan Ioannes Kynnamos, împăratului Manuel I „*îi ajunge zvonul că oști de sciți (cumani, n.n.) au trecut Istrosul și distrug ce întâlnesc în cale și pradă totul și că au cucerit și un oraș însemnat care se adapă și el din apele Istrosului*”¹⁵. Orașul cucerit de cumani este desemnat de cronicarul bizantin cu numele de „*Demnitzikos*”¹⁶.

Știri asemănătoare chiar dacă, oarecum mai succinte, ne oferă și cronicarul Niketas Choinates. Ca urmare, fără a oferi alte detalii, acesta se limitează la a consemna doar că, „*sciții care trecuseră Istrosul devastau ținuturile din preajma Haemusului*”¹⁷.

Informațiile transmise cu deosebire de Kynnamos au generat mai multe controverse în istoriografie. Una dintre acestea este legată de identificarea și localizarea

14 V. Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X-XII. Români și turanici*, Iași, 1985, p. 75.

15 Ioannis Cinnami, *Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, edidit Augustus Meinecke, Bonnae, 1836, p. 93 (în continuare: Cinnamus).

16 *Ibidem*.

17 Nicetae Choniatae, *Historia, ex recensione Immanuelis Bekkeri*, Bonnae, 1835, p. 103-104 (în continuare: Choniatae).

orașului *Demnitzkos*. Unii istoricii precum W. Tomaszek, N. Iorga, N. Bănescu și alții au considerat că este vorba de Zimnicea, V.G. Vasilijevskij înclină și el spre Zimnicea, dar nu respinge nici posibilitatea ca localitatea să fie Urziceni de pe Ialomița, teză acceptată și de Fr. Chalandon; K.I. Grot l-a identificat cu S[v]iștov, situat în dreptul Zimnicei pe malul Bulgar; V.N. Zlatarski a susținut că este Glavinitză din *Alexiada*, localitate pe care a localizat-o în apropiere de Turtukaia (Tutrakan); A.A. Bolșacov-Ghimpu a optat pentru Dinogetia, propunere acceptată și de I. Barnea, iar P.Ș. Năsturel a propus inițial identificarea cu Turnu Măgurele, pentru ca într-un studiu de dată recentă să revină asupra propunerii și să identifice *Demnitzkos*, cu o fortificație numită *Cetatea Pătulului* de lângă Cernavodă, identificare acceptată și de Al. Madgearu¹⁸.

În ceea ce ne privește, ne bazăm opinia pe informațiile transmise de Ioannes Kynamos, care este categoric atunci când relatează că distrugerea cetății bizantine de pe malul Dunării de către cumani s-a produs după ce „*oștile de sciți au trecut Istrosul*”¹⁹. În consecință, considerăm că opiniile specialiștilor care localizează orașul *Demnitzikos* pe malul drept al fluviului sunt cele mai veridice. Identificarea sa rămâne însă dificil de realizat.

Succesul inițial al cumanilor s-a datorat, în mare parte, neglijenței arătate de autoritățile bizantine apărării frontierei dunărene. Slăbirea amenințării barbare după nimicirea pecenegilor de împăratul Ioan II Comnenos (1118-1142) în 1122-1123²⁰ a

18 W. Tomaszek, *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, II, *Handelswege im 12. Jahrhundert nach den Erkundigungen des Arabes Idrisi*, în *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, t. 113, Wien, 1886, p. 297; N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III: *Ctitorii*, București, 1993, p. 46 (în continuare: *Istoria Românilor*, III); N. Bănescu, *La domination byzantine sur les régions du Bas-Danube*, în *Academie Roumaine. Bulletin de la Section Historique*, XIII, 1927, p. 20-21; I.I. Nistor, *Bizantinii în luptă pentru recucerirea Daciei și a Trandaniei*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. III, t. XXIV, m. 15, 1943, p. 28 (în continuare: *Recucerirea Daciei și a Trandaniei*); Fr. Chalandon, *Les Comnènes. II. Jean II Comnène et Manuel II Comnène*, Paris 1912, p. 323-325; V.N. Zlatarski, *Istoriija na bălgarskata dărjava prey srednite vekove*, vol. II, Sofia, 1934, p. 384-385; A.A. Bolșacov-Ghimpu, *La localisation de la cité byzantine de Demnitzikos*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, V, 1967, 3-4, p. 545-549; I. Barnea, *Dinogetia et Noviodunum, deux villes byzantines du Bas-Danube*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, IX, 1971, 3, p. 355; P.Ș. Năsturel, *Valaques, Coumans et Byzantins sous le règne de Manuel Comnène*, în *Byzantina*, I, 1969, p. 170-175; Idem, *Axiopolis sous les Comnènes. Une relecture de Kinnamos (III 3)*, în *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Brăila, 2004, p. 524-529 (în continuare: *Axiopolis*) Pentru întreaga controversă și bibliografia acesteia, vezi: I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III: *Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București, 1971, p. 158-160; P. Diaconu, *op. cit.*, p. 81-89. P.Ș. Năsturel, *Axiopolis*, p. 525-526; Al. Madgearu, *Organizarea militară bizantină la Dunăre în secolele X-XII*, Târgoviște, 2007, p. 126.

19 Cinnamus, p. 93.

20 Pentru confruntarea cu pecengii din 1122-1123, vezi: Cinnamus, p. 7; Choniatae, p. 19-23; Snorre Sturlason, *The Heimskringla a History of the Norse Kings*, edited by S. Laing, R.B. Anderson, vol. III, London, Copenhagen, Stockholm, Berlin, New York, 1907, p. 1007-1008. Pentru discuțiile asupra invaziei pecenege din 1122-1123, vezi: P. Diaconu, *op. cit.*, p. 62-77.

indus, se pare, o stare de siguranță materializată în diminuarea atenției hotarului de la Dunăre, situație de care cumanii au profitat din plin în anul 1148.

Atacul barbar a primit însă imediat o ripostă pe măsură din partea războinicului basileu al Bizanțului. În fruntea trupelor terestre, Manuel „a luat drumul către Istros, după ce poruncise să fie aduse corăbii de la Bizanț către Istros, pe la Anchialos”²¹.

Informațiile transmise de Ioannes Kynnamos și Niketas Choniates permit concluzia că angajarea acestui impresionant efectiv de forțe militare a fost rezultatul indiscutabil al intenției împăratului de a le aplica barbarilor o lovitură decisivă, nimicitoare care să ducă la eliminarea definitivă a pericolului reprezentat de aceștia. Fără îndoială, aceluiași scop trebuia să-i servească și ampla campanie combinată pe apă și pe uscat, concepută de împărat împotriva cumanilor.

Conform relatării lui Kynnamos, cumanii au evitat o confruntare directă cu armata bizantină și, în timp ce contraofensivă terestră a împăratului trenea din cauza întârzierii flotei ce trebuia să opereze pe Dunăre, „*sciții, care prădaseră țara romeilor (Imperiul Bizantin, n.n.), tocmai trecuseră Istrosul și așezându-și corturile își făcuseră tabăra nu departe*”, pe malul stâng²². În relatarea acestei faze a confruntării bizantino-cumane, informațiile cronicarilor bizantini sunt contradictorii. Spre exemplu, spre deosebire de Ioannes Kynnamos, Niketas Choniates înregistrează o primă ciocnire între forțele imperiale și barbari la sud de Dunăre, abia după consumarea căreia barbarii ar fi degajat teritoriile sud-dunărene ale imperiului revenind la nord de fluviu²³.

Întârzierea flotei, în fruntea căreia, conform relatării lui Niketas Choniates, împăratul îl numise pe cumnatul său, megaducele Stephanos Kontostephanos²⁴, care, cu certitudine, avea misiunea de a intercepta rutele de repliere ale cumanilor peste Dunăre, tăindu-le astfel orice posibilitate de retragere, a compromis iremediabil obiectivul principal al campaniei: acela de a aplica barbarilor o lovitură nimicitoare și definitivă. Hotărât însă să ducă până la capăt campania împotriva cumanilor, fără a mai aștepta sosirea flotei, împăratul, folosind monoxilele locale, – căci consemnează Kynnamos, „*bărci de felul acesta, făcute dintr-un singur trunchi, se găsesc în chip obișnuit la malurile din această regiune*”²⁵, dovadă a intenselor legături dintre locuitorii de pe cele două maluri ale Dunării – împăratul și-a trecut o parte a forțelor pe malul stâng, urmărindu-i pe cumani în propriile teritorii.

Conform relatării lui Ioannes Kynnamos, singura sursă care ne prezintă desfășurarea campaniei din 1148, forțele militare bizantine trecute la nord de Dunăre sub comanda directă a împăratului, sprijinite de contingente barbare, foarte probabil tot turanice, înrolate în armata imperială, (Kynnamos îi desemnează pe componenții lor cu

21 Cinnamus, p. 93; Cf. Choniatae, p. 103.

22 *Ibidem*.

23 Choniatae, p. 103.

24 *Ibidem*.

25 Cinnamus, p. 93.

numele de „sciți”), îi urmăresc pe cumani pe care îi surprind și îi zdrobesc undeva în sudul Munteniei, într-o zonă colinară. „*Așadar – relatează Kynnamos – a lăsat restul oștirii tăbărâtă pe malurile fluviului, iar el [...], legând și așezând bărcile una de alta, trecu Istrosul cu cinci sute dintre soldații săi. Trebuind să înainteze a dat peste două râuri navigabile. Cum nici nu vedea deloc vreo barcă de care să se poată folosi pentru trecerea [râurilor], a poruncit alor săi ca, legând bărcile de pe Istros de cozile cailor, să le aducă la râurile amintite. Ceea ce făcându-se au trecut fără osteneală și străbătând apoi un ținut întins ajunseră până la muntele Tenouormon, care înaintează până la hotarele Tauroscythiei (Rusiei haliciene, n.n.). Acolo, găsind tabăra sciților cu totul deșartă de oameni (plecaseră cu puțin timp mai înainte), și-au continuat înaintarea. Și fiindcă era acum pe la amiază și nu se arăta nicidecum vreun dușman, împăratul, luându-i pe sciții care luptau alături de romei, i-a dat hypostrategosului Giphardos, bărbat încercat în multe lupte, ca să meargă după dușmani, urmărindu-i pas cu pas și, unde va fi cu puțință, să se lupte cu ei. Iar el venea în urmă pe îndelete. Giphardos dădu peste dușmani nu departe [de locul din care pornise] și, fiindcă nu îndrăznea să-i atace (căci i se părea că barbarii sunt mai numeroși), trimise vorbă împăratului, rugându-l să vie cât mai repede. Auzind aceasta, împăratul se înarmă îndată el însuși și pregăti de luptă și întreaga armată. Și aruncându-se din spate asupra sciților, se înțeleștară în luptă cu ei. La început, sciții se opriră ca să le țină piept și, așezându-se în ordine de luptă, voiau să-și rânduiască apărarea lor înșile și a prăzilor pe care le cărau cu ei, iar ciocnirea fu de amândouă părțile tumultuoasă și violentă. Atunci și mulți alți bărbați dintre romei s-au arătat viteji, dar mai mult decât toți – împăratul. Căci amenințat de aproape de dușmani, el se năpustea asupra lor cu lancea, risipindu-le frontul și omorându-i pe mulți dintre ei, nu numai câte unul, dar chiar și câte doi deodată. Drept urmare, romeii însuflețiți de atacul irezistibil al împăratului și aruncându-se asupra barbarilor, au dat un atac strălucit. Au căzut mulți barbari și au fost prinși ca la o sută, între care era și Lazaros, bărbat de foarte mare vitejie, cu vază între căpeteniile lor. Pe ceilalți i-au scăpat vrednicia cailor și desigurile munților, foarte numeroase în acest ținut. Iar romeii, ridicând toată prada, s-au întors înapoi*”²⁶.

Informațiile privitoare la campania bizantină din anul 1148 împotriva cumanilor, îndeosebi la evenimentele derulate la nord de Dunăre, au primit interpretări diferite din partea specialiștilor. Dacă majoritatea dintre aceștia le consideră ca fiind veridice, există însă și opinii opuse. Din rândul ultimelor o reținem pe cea a lui Ioan Ferent, care identifică în relatarea lui Ioannes Kynnamos numeroase elemente specifice gestelor eroice, considerând, pe bună dreptate, ca neplauzibilă informația cronicarului bizantin, că Manuel I s-ar fi aventurat în urmărirea cumanilor, în adâncimea teritoriului controlat de aceștia, în fruntea unui detașament format doar din 500 de soldați²⁷.

26 *Ibidem*, p. 94-95.

27 I. Ferent, *op. cit.*, p. 41-43.

În ceea ce ne privește am fi total de acord cu opinia lui I. Ferentz dacă ne-am raporta, așa cum procedează el, exclusiv la soldații din armata regulată bizantină trecuți la nord de Dunăre în urmărirea cumanilor. Admitem ca absolut plauzibilă opinia ca cifra furnizată de Kynnamos referitor la efectivele acestora este exagerat de mică. În aprecierea noastră trebuie însă să avem în vedere faptul că cronicarul bizantin menționează între trupele bizantine participante în acțiunea de urmărire a cumanilor și contingentele auxiliare formate de asemenea din elemente turanice, pe care le numește generic doar ca „*sciții care luptau alături de romei*”, fără a le preciza însă efectivele. Fără îndoială, având în vedere condițiile concrete în care se desfășura acțiunea și inamicul care urma a fi înfruntat, numărul acestora a fost unul apreciabil, fapt ce sporește considerabil efectivele totale angajate de Manuel I împotriva cumanilor la nord de Dunăre, punând într-o cu totul altă lumină această acțiune militară.

Revenind la desfășurarea campaniei propriu-zise, știrile transmise de Ioannes Kynnamos ne permit identificarea a două faze. Prima fază, determinată de întârzierea flotei care a compromis planul inițial de nimicire a cumanilor la sud de Dunăre, stă sub semnul improvizației, atât ca organizare și desfășurare, cât și ca logistică.

Știrile transmise de Ioannes Kynnamos cu privire la desfășurarea acestei părți a campaniei anticumane de la nord de Dunăre au constituit subiectul altor controverse generate în rândul specialiștilor și în literatura de specialitate. Disputa s-a axat îndeosebi pe identificarea celor „*două râuri navigabile*” și a „*muntelui Tenouormon*”.

În ceea ce privește identificarea celor două râuri navigabile menționate de cronicarul bizantin, istoricii care au abordat subiectul s-au pronunțat în funcție de zona în care consideră că trupele imperiale au debușat pe malul stâng al Dunării. Spre exemplu, W. Tomaschek, considerând că acțiunea bizantină a avut loc în apropierea gurilor Dunării, consideră că cele două râuri sunt Siretul și Prutul; K. Grot propune Argeșul și un braț al Dunării; V.N. Zlatarski, care susține că trecerea fluviului a avut loc pe la Turtucaia, se pronunță fie pentru Vedea și Argeș, fie pentru Argeș și Dâmbovița; N. Bănescu le identifică cu Vedea și Teleormanul; pentru A.A. Bolșacov-Ghimpu, care localizează acțiunea bizantină în nordul Dobrogei, cele două râuri sunt Siretul și Bârladul; P. Diaconu, le identifică cu două din numeroasele brațe sau canale care dublează Dunărea pe întregul său curs inferior; P.Ș. Năsturel se pronunță pentru identificarea lor cu Dunărea și brațul Borcea²⁸.

28 W. Tomaschek, *op. cit.*, p. 297; V.N. Zlatarski, *op. cit.*, p. 386; N. Bănescu, *Les duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie*, București, 1946, p. 104 (în continuare: *Les duchés byzantins*); Idem, *Bizanzul și romanitatea la Dunărea de Jos*, în *Discursuri de recepție la Academia Română*, București, 1980, p. 279; A.A. Bolșacov-Ghimpu, *op. cit.*, p. 546; P. Diaconu, *op. cit.*, p. 86. Pentru discuțiile asupra întregii probleme, vezi: P. Diaconu, *op. cit.*, p. 82-87; P.Ș. Năsturel, *Axiopolis*, p. 528.

În ceea ce ne privește, considerăm, că cumanii, urmași de forțele bizantine, au trecut Dunărea pe malul stâng undeva foarte aproape de gura de vărsare a Argeșului, deplasându-se apoi spre nord. Ca urmare, cele două râuri întâlnite nu au putut fi decât Argeșul și Dâmbovița, undeva în apropierea punctului de confluență, situat la doar circa 20 km de Dunăre. Numai așa se explică, după părerea noastră, timpul extrem de scurt scurs între trecerea Dunării și atingerea celor două râuri, după cum rezultă din relatarea lui Ioannes Kynnamos.

Discuții la fel de controversate au generat identificarea și localizarea muntelui Tenouormon. B. Petriceicu-Hasdeu consideră că acesta trebuia localizat în regiunea Buzăului sau a Râmnicului Sărat; A.D. Xenopol, care plasează acțiunea bizantină în nordul Moldovei, îl localizează undeva „cătore hotarele Galiției”, localizare acceptată recent și de S.B. Dașkov; K. Grot se pronunță pentru regiunea Urziceni; V.N. Zlatarski, îl plasează în estul Munteniei sau sudul Moldovei, lăsând indirect să se înțeleagă că prin aceste regiuni trecea și hotarul sudic al Galiției; N. Iorga, propune Teleormanul, opinie careia i se raliază și I. Donat; I.I. Nestor se pronunță pentru localizarea în regiunile colinare ale Munteniei; N.S. Derjavin, optează pentru localizarea în sudul Moldovei; Moravcsik Gy. propune vecinătatea regiunilor rusești; A.A. Bolșacov-Ghimpu susține că este regiunea Râmnicu Sărat; P. Diaconu afirmă că este una din colinele sau terasele de pe malul stâng al Dunării²⁹.

În ceea ce ne privește, considerăm că din punct de vedere geografic, termenul de „munte” dat de Ioannes Kynnamos toponimului *Tenouormon* este impropriu. Suntem de acord cu opinia lui P. Diaconu că ne aflăm în prezența unui coline sau, eventual, a unei terase, probabil a Argeșului sau a Dâmboviței. Referitor la localizarea sa, credem că acesta trebuie plasată undeva în zona Vlăsiei, ocupată în epocă de păduri imense, care se prelungeau până în regiunile montane.

O altă știre la fel de interesantă pe care ne-o furnizează lucrarea lui Ioannes Kynnamos în legătură cu aceleași evenimente consumate la nord de Dunăre în anul 1148 se referă la capturarea de către bizantini a unei căpetenii (*phylarchos*) locale numite *Lazaros* (Λάζαρος). Cine a fost acesta? A fost el un autohton de origine română sau o căpetenie cumană? Un răspuns categoric la aceste întrebări este imposibil de

29 B. Petriceicu-Hasdeu, *Originile Craiovei*, în Idem, *Olteneștile*, Cluj-Napoca, 2002, p. 97; A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. I, București, 1985, p. 415; S.B. Dașkov, *Dicționar de împărați bizantini*, București, 1999, p. 322; V.N. Zlatarski, *op. cit.*, p. 386; N. Iorga, *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a românilor*, I, *Teleormanul*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. III, t. XXIII, m. 14, 1941, p. 11; I. Donat, *Recenzie* la N. Iorga, *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a românilor*, în Ramuri, Craiova, 1941, p. 4; I.I. Nistor, *Emanciparea politică a dacoromanilor din Transdunavia*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, s. III, t. XXIV, m. 17, 1942, p. 12; N.S. Derjavin, *Istoriya Bolgarii*, vol. II, Moskva-Leningrad, 1946; Moravcsik, Gy., *Byzantinoturcica*, vol. II, Berlin, 1958, p. 305-306; A.A. Bolșacov-Ghimpu, *op. cit.*, p. 543-549; P. Diaconu, *op. cit.*, p. 86.

formulat exclusiv pe baza informațiilor pe care le deținem. Reținem însă ca deosebit de interesantă opinia exprimată de N. Iorga, în general, acceptată de majoritatea istoriografiei românești care a studiat acest aspect, că acest Lazaros sau *Lazăr*, cum îl numește el, „*rămâne deci să fie un reprezentant al populației supuse sau un creștinat sub influența ei*”³⁰. Recent, P.Ș. Năsturel îl identifică pe Lazaros cu „*un șef local creștin, deci român, un voievod, un jupan din Câmpia Română*” constrâns să colaboreze cu cuceritorii turanici care dominau teritoriile din nordul Dunării³¹.

La rândul nostru, cu titlu de ipoteză opinăm că, în condițiile în care acest *Lazaros-Lazăr* va fi fost un autohton romanic, respectiv un român, atunci putem afirma, având în vedere statutul său social și politic, precum și prestața de care se bucura în rândul turanicilor, subliniate în mod expres de Kynnamos, că, foarte probabil, ne aflăm în prezența conducătorului unei formațiuni politice locale, o *Romanie* autohtonă, – un cnezat sau un voievodat – dependentă de puterea cumană³². Într-un asemenea caz, acest *Lazaros-Lazăr* ar fi primul conducător politic local din spațiul extracarpatic al cărui nume a fost reținut de sursele scrise de care dispunem.

Însemnătatea campaniei întreprinsă în 1148 de Manuel I la nord de Dunăre depășește dimensiunile confruntării propriu zise. Succesul înregistrat în campania împotriva cumanilor a asigurat Imperiului Bizantin un control militar ferm asupra teritoriilor de răsărit ale Munteniei și central-sudice ale Moldovei, consolidat în urma anihilării altor atacuri întreprinse de aceștia la sud de Dunăre în 1155, 1157 și 1159 și a loviturilor aplicate turanicilor. A contribuit în bună măsură la aceasta, atât implicarea după 1159 a cumanilor în conflictele cu rușii și angajarea lor militară în regiunile Niprului, cât și alianța încheiată de Imperiul Bizantin cu Cnezatul Rus de Halici care-și asigura astfel și un aliat puternic împotriva barbarilor³³.

Prezența militară bizantină în aceste regiuni în a doua jumătate a domniei lui Manuel I este confirmată, atât de unele surse scrise cât și numismatice. Spre exemplu, Niketas Choniates relatează un episod semnificativ din acest punct de vedere, consumat în 1164. Protagonistul acestuia a fost Andronikos Comnenos, vărul împăratului, care evadat din închisoarea în care fusese închis după o tentativă de uzurpare a încercat să se refugieze la Halici. „*Și ajungând la Meliboton și încălecând pe caii ce-i fuseseră pregătiți pentru fugă, ia drumul drept spre Anchialos. După ce a sosit acolo și s-a arătat lui Poupakes [...] și a luat merinde de drum de la el și a primit călăuze a pornit spre Galiția. Dar când Andronikos a încetat să se mai teamă, că scăpase din mâinile urmăritorilor și ajunsese la hotarele Galiției, către care se repezise ca spre un azil*

30 N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 46.

31 P.Ș. Năsturel, *Axiopolis*, p. 531-532.

32 V. Mărculeț, *Thema Paristrion-Paradunavon – c.1018/1020-c.1200/1202 – Istorie-Evoluție-Rol*, Mediaș, 2008, p. 116-117.

33 P. Diaconu, *op. cit.*, p. 94-98.

mântuitor, atunci cade în capcanele vânătorilor. Căci prins de vlahi, la care ajunsese zvonul despre fuga lui, era dus din nou înapoi la împărat”.

Originea vlahilor menționați de Choniates a declanșat o altă controversă în rândul istoricilor. În timp ce unii dintre aceștia – W. Tomaschek, R. Roesler, A.D. Xenopol, D. Onciul, C.C. Giurescu – i-au considerat români din nordul Dunării, mai mult, chiar din nordul Moldovei, alții – G. Murnu, C. Litzica, Al. Elian, H. Mihăescu, C. Daicoviciu, au susținut că textul nu permite identificarea lor cu românii nord-dunăreni, trimitând mai degrabă la vlahii balcanici³⁴.

Mult mai plauzibilă este în opinia noastră, teza emisă de E. Stănescu conform căruia Andronikos Comnenos a fost capturat de unități militare bizantine formate din vlahi sud-dunăreni, la care s-au adăugat probabil și români din nordul Dunării pe baza afinității de origine și limbă. Potrivit concluziei aceluiași istoric aceste unități militare bizantine îndeplineau o serie de misiuni militare în serviciul Bizanțului pe o arie ce se întindea de la Dunăre și până în Bucovina³⁵.

Așa cum am susținut și cu alt prilej, considerăm informația cronicarului ca fiind suficientă pentru a plasa evenimentele prezentate la nord de Dunăre în teritoriile aflate nu sub o stăpânire propriu-zisă a Imperiului Bizantin, ci sub controlul militar al acestuia, unde colaborarea populației autohtone, majoritar românească, cu vlahii balcanici din armata bizantină a constituit factorul fundamental și indispensabil al succesului acțiunilor militare întreprinse de unitățile militare ale forțelor imperiale în aceste regiuni. Rolul acestor unități militare înaintate a fost, fără îndoială, acela de a executa atât cercetarea în adâncimea teritoriilor nord-dunărene, aflate sub dominația mai mult sau mai puțin nominală a cumanilor, dar locuite de o populație majoritar românească, foarte probabil, probizantină, cât și de a menține și consolida controlul militar al Imperiului Bizantin în regiunile estice și central-sudice ale Moldovei, acțiuni dictate de importanța geopolitică și strategică a acestor teritorii³⁶.

Circulația monetară reprezintă un alt factor care confirmă prezența militară bizantină la nord de Dunăre. În regiunile extracarpătice abundă monedele bizantine de bronz sau billon. Spre exemplu, la Zimnicea s-a descoperit un tezaur format din 2.000 de piese de bronz schifate, iar la București alte două tezaure mai mici, unul conținând nouă piese de billon³⁷. În schimb, monedele bizantine de aur din aceeași epocă sunt

34 E. Stănescu, *Les «Βλάχοι» de Kinnamos et Choniates et la présence militaire byzantine au nord du Danube sous les Comnènes*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, IX, 1971, 3, p. 585-588, cu bibliografia problemei.

35 *Ibidem*.

36 V. Mărculeț, *Vlahii în acțiunile militare bizantine din timpul Comnenilor*, în *Revista de Istorie Militară*, 2 (60), 2000, p. 46.

37 O. Iliescu, *Despre un tezaur de monede bizantine din vremea Comnenilor*, găsit la București, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, III, 1960, p. 493-495; Idem, *Moneda romano-bizantină pe teritoriul României 326-1327*, în *Cultura bizantină în România*, București, 1971, p. 80.

aproape inexistente. Un singur hyperper de aur, bătut de Manuel I, a fost descoperit în nordul Moldovei, la Manoleasa, județul Botoșani³⁸. Faptul că predomină covârșitor monedele mărunte de bronz își are propria semnificație: ele nu au fost destinate folosirii de către migratorii turanici, care preferau aurul.

Campania împotriva Ungariei (1166). Controlul militar ferm exercitat de Imperiul Bizantin asupra teritoriilor extracarpătice locuite de români în a doua parte a domniei lui Manuel I Comnenos, avea să-și arate importanța strategică în condițiile îndelungatului conflict bizantino-maghiar. În noul context militaro-politic apărut la Dunăre, teritoriile extracarpătice vor servi forțelor imperiale ca regiuni de tranzit și baze de atac împotriva stăpânirilor din interior arcului carpatic ale regilor maghiari. Cel mai elocvent exemplu în acest sens îl reprezintă conceperea și executarea campaniei antimaghiare din anul 1166.

Principalele informații cu privire la derularea campaniei antimaghiare din 1166 ne sunt transmise de același cronicar bizantin contemporan, Ioannes Kynnamos. Conform relatării acestuia, în scopul aplicării Ungariei o lovitură decisivă, Manuel I a conceput o companie militară de o amploare deosebită în cadrul căreia forțele imperiale grupate în trei armate sub comanda generală a sebastosului Ioannes Doukas, urmau să opereze concomitent la hotarele de est și sud ale Regatului Ungar. Pe protostratorul Alexios Comnenos, viitorul său ginere, împăratul îl trimise în fruntea unei armate la Dunăre „pentru ca să-i facă pe huni (unguri, n.n.) să creadă că vor fi atacați iarăși din locurile obișnuite”³⁹. Unui al doilea general al său, relatează Ioannes Kynnamos, „Leon, numit și Vatatzes, care aducea altă oaste numeroasă din altă parte, ba chiar și o mare mulțime de vlahi, despre care se spune că sunt colonii de mult ai celor din Italia, îi porunca să năvălească în țara hunilor dinspre ținuturile de lângă Pontul zis Euxin de unde nimeni niciodată nu a năvălit asupra”⁴⁰. Operând conform dispozițiilor primite, armata comandată de Leon Vatatzes a aplicat forțelor maghiare care i se opuneau câteva lovituri nimicitoare, provocându-le mari pierderi în oameni, făcând numeroși prizonieri și luând din regiunile în care a operat numeroase prăzi. „Iar Vatatzes, – consemnează Kynnamos – năpustindu-se pe unde am spus, nimicea totul fără cruțare și călca în picioare tot ce întâlnea în trecerea sa. Și a săvârșit mare măcel de oameni și a făcut nu puțini prizonieri. Pe deasupra a mânat de acolo și cirezi de vite, de cai și de altele, de tot felul și apoi a venit la împărat”⁴¹.

Deosebit de interesante sunt știrile transmise de Ioannes Kynnamos cu privire la acțiunile desfășurate de armata bizantină comandată de generalul Leon Vatatzes.

38 Idem, *L'hyperpère byzantin au Bas-Danube du XIe au XVe siècle*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, VII, 1969, 1, p. 111.

39 Cinnamus, p. 260.

40 *Ibidem*.

41 *Ibidem*.

Informațiile cronicarului bizantin ne permit concluzia că în vederea declanșării operațiilor militare împotriva ungarilor, această armată, întărită cu însemnate contingente recrutate din rândul vlahilor balcanici⁴², s-a concentrat regiunile răsăritene ale themei Paristrion-Paradunavon, respectiv în teritoriile dintre Dunăre și Marea Neagră⁴³.

Itinerarul urmat de această armată nu-l cunoaștem cu exactitate, iar laconicele informații transmise de Ioannes Kynnamos au determinat o varietate de opinii. Spre exemplu, N. Iorga susține că forțele bizantine au înaintat prin „*locurile moldovenești, spre pasurile de odinioară ale pecenegilor, la Palanca*”⁴⁴. Ion I. Nistor consideră că „*drumul parcurs de oștirea lui Batatzes putea duce de-a lungul Oltului sau chiar de-a lungul Argeșului*”⁴⁵. Fără a propune un itinerar propriu-zis, E. Stănescu admite că forțele comandate de Leon Vatatzes au tranzitate Țara Românească și Moldova sudică pentru a pătrunde în Transilvania, neexcluzând posibilitatea ca acestea, având ca obiectiv să opereze undeva mai la nord, să fi traversat întreg teritoriul Moldovei actuale⁴⁶. Recent, Al. Madgearu consideră că „*Leon Vatatzes a atacat Ungaria prin Transilvania, trecând printr-unul dintre pasurile Carpaților Orientali (cel mai probabil Oituz)*”⁴⁷.

În ceea ce ne privește, pe baza informațiilor transmise de Ioannes Kynnamos suntem în măsură să afirmăm că obiectivul armatei comandate de Leon Vatatzes l-a constituit pătrunderea în interiorul arcului carpatic, respectiv în regiunile sud-estice ale Transilvaniei de astăzi. Credem, totodată, că pentru a-și atinge cât mai repede obiectivul fixat și a intra cât mai repede în acțiune, generalul bizantin a ales drumul cel mai scurt pe care i-l permiteau condițiile geografice. Ca urmare, considerăm că forțele comandate de Leon Vatatzes au trecut Dunărea, fie pe la Carsium (Hârșova), fie pe la Dinogetia (Bisericuța-Garvăn), au tranzitat teritoriile răsăritene ale Munteniei actuale și, prin Pasul Buzăului, au pătruns în regiunile sud-estice ale Transilvaniei, unde au desfășurat operațiunile militare descrise de Kynnamos, cu rezultatele prezentate de cronicarul bizantin.

Revenind la prezentarea campaniei bizantine antimaghiare realizate de Kynnamos, acesta relatează că împăratul „*dorind să le dea [hunilor] și o a doua lovitură a mai trimis împotriva lor încă o armată, poruncindu-i să atace de undeva de sus pe hunii care locuiau în vecinătatea Tauroscythiei. Această oaste era condusă de Andronikos Lampardas și de Nikephoros Petraloiphos și de alții mulți. În fruntea tuturor se afla Ioan Doukas, [...]. Aceștia, după ce au parcurs neîntârziat niște întinderi mari*

42 Originea vlahilor menționați de Kynnamos a determinat o vie controversă în rândul specialiștilor: unii dintre aceștia i-au considerat originari din nordul Dunării, alții din Peninsula Balcanică. Pentru prezentarea controverselor și bibliografia problemei, vezi: I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 160-161; E. Stănescu, *op. cit.*, p. 588-590.

43 N. Bănescu, *Les duchés byzantins*, p. 105-106

44 N. Iorga, *op. cit.*, p. 70.

45 I.I. Nistor, *Recucerirea Daciei și a Trandaviei*, p. 720-721.

46 E. Stănescu, *op. cit.*, p. 588-590.

47 Al. Madgearu, *op. cit.*, p. 131.

și greu de atacat și au străbătut o regiune cu desăvârșire pustie de oameni, năvălesc în țara hunilor, unde dau peste sate numeroase și foarte populate; au pus mâna pe multă pradă și au ucis mulți oameni, iar pe cei mai mulți i-au robit⁴⁸.

Din păcate această componentă a campaniei din 1166 a fost puțin analizată de specialiști. În cazul armatei comandate de Ioannes Doukas, sumarele informații transmise de Kynnamos fac și mai dificil de stabilit itinerarul inițial urmat de aceasta. Spre exemplu, I.I. Nistor susține că armata comandată de Ioannes Doukas „*porni de la Dunărea de Jos pe valea Siretului până la Poiana, vechea Periboridava, și de acolo pe Trotuș în sus până la Oituz-Brețc, vechea Angusta, pentru a pătrunde în secuime*”⁴⁹. Recent, Al. Madgearu se limitează să conchidă doar că cel de-al treilea corp de armată bizantin, comandat de Ioannes Doukas, „*a intrat în Ungaria pe la nord, pe lângă Taurosciția (Rusia haliciană)*”, fără a încerca stabilirea unui itinerar propriu-zis⁵⁰.

Importanța rolului ce revenea corpului de oaste comandat de Ioannes Doukas este relevată, în primul rând, de dimensiunile și calitatea statului major aflat în subordinea generalului bizantin. Având în vedere că aceste forțe urmau să opereze în apropiere de hotarele Haliciului, credem că ele au trecut Dunărea, cel mai probabil pe la Silistra, au tranzitat de la sud la nord regiunile răsăritene ale Munteniei, și teritoriul Moldovei. Controlul militar exercitat de Imperiul Bizantin asupra teritoriilor de răsăritene și meridionale ale Moldovei, precum și alianța cu Rusia haliciană au constituit factorii determinanți ce au asigurat deplasarea fără incidente a forțelor bizantine, pe un itinerar atât de lung, până în zonele de operații. Având în vedere dificultățile traversării Carpaților Orientali în zonele stabilite ca teren de operații, cu titlu de ipoteză considerăm că acestea au debușat în interiorul arcului carpatic prin *Depresiunea Câmpulung – Pasul Mestecăniș – Depresiunea Dornelor – Pasul Bârgău – Depresiunea Bistriței*, cea mai accesibilă rută și în prezent, operând în regiunile nord-estice ale Transilvaniei, cu rezultatele cunoscute.

Considerații finale. Restabilirea fermă a hotarului nordic al Imperiului Bizantin pe cursul inferior al Dunării la sfârșitul secolului al XI-lea de către împăratul Alexios I Comnenos a sporit importanța geopolitică și strategică a teritoriilor extracarpatiche dominate de cumani. În noul context politico-militar de la Dunărea de Jos, exercitarea unui strict control militar de către Imperiul bizantin asupra regiunilor de câmpie din sudul Olteniei, din Muntenia și din sudul Moldovei actuale, de unde porneau sau pe care le tranzitau cetele barbare care atacau imperiul, era de o importanță vitală pentru siguranța provinciilor nord-balcanice ale Bizanțului.

48 Cinnamus, p. 260-261.

49 I.I. Nistor, *Recucerirea Daciei și a Trandanuviei*, p. 721.

50 Al. Madgearu, *op. cit.*, p. 131.

În scopul atingerii obiectivului său militar-strategic din nordul Dunării de Jos, de la începutul secolului al XII-lea Imperiul Bizantin a trecut la o politică ofensivă, activă, în raporturile cu turanicii nord-dunăreni. Deschisă de campania din noiembrie 1114 a împăratului Alexios I împotriva cumanilor, derulată în regiunile sud-vestice ale Olteniei – fie în răsăritul actualei Câmpii a Blahniței, fie în sudul Câmpiei Băileștilor – politica ofensivă a Bizanțului la nord de Dunăre înregistra apogeul în deceniile 5-7 ale secolului al XII-lea în timpul împăratului Manuel I Comnenos.

Controlul militar ferm exercitat de Imperiul Bizantin asupra teritoriilor de răsărit ale Munteniei și de sud ale Moldovei după victoria asupra cumanilor din 1148, undeva în regiunea Vlăsiei, consolidat prin alianța cu Cnezatul Rus de Halici, i-a permis basileului bizantin să folosească aceste teritorii ca baze de atac împotriva Ungariei în campania din anul 1166. Cu acest prilej, o armată bizantină, comandată de generalul Leon Vatatzes, pornind din regiunile danubiano-pontice a tranzitat regiunile de răsărit ale Munteniei pătrunzând în sud-estul Transilvaniei, foarte probabil prin pasul Buzăului. Totodată, o a doua armată imperială, comandată de generalul Ioannes Doukas a trecut Dunărea probabil pe la Silistra, a străbătut de la sud la nord teritoriile răsăritene ale Munteniei și teritoriile Moldovei pătrunzând în Transilvania, foarte probabil, prin Depresiunea Câmpulung – Pasul Mestecăniș – Depresiunea Dornelor – Pasul Bârgău – Depresiunea Bistriței, pentru a desfășura operațiuni militare în nord-estul provinciei, în apropiere de hotarul cu Galiția.

CAMPAGNES MILITAIRES BYZANTINES AU NORD DU DANUBE AU TEMPS DES COMNÈNES.

Résumé

À la fin du XIe siècle, l'empereur Alexios I Comnène rétablissait la frontière de l'Empire Byzantin sur le cours inférieur du Danube, ce qui augmentait l'importance géopolitique et stratégique des territoires situés sur la rive gauche du fleuve, contrôlés par les Coumans. L'exercice d'un contrôle militaire par l'empire sur ces territoires devenait une action vitale pour la sûreté des provinces nord-balkanique du Byzance. La politique offensive au nord du Danube, ouverte par la campagne d'Alexios I en 1114 contre les Coumans, déroulée dans les régions de sud-ouest de l'actuelle Olténie, connaissait l'apogée pendant les décennies 5-7 du XIIe siècle sous Manuel I Comnène, qui, après la campagne de 1148 contre les Coumans, instaurait un contrôle militaire ferme de l'Empire Byzantin sur les régions de l'est de la Valachie et du sud de la Moldavie. Cette chose a permis au basileus utiliser ces territoires comme base d'assaut contre la Hongrie pendant la campagne de 1166.